

КОЙ ЗАПОЧНА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА.

Историческата истина срещу пропагандата на Антантата

Сборник статии, съставил и превел Живко Войников 2025 г

По време на втората Хагска мирна конференция (15 юни до 18 октомври 1907 г.), американският посланик в Лондон Хенри Уайт задава въпроси на стария си приятел Балфур относно събитията в Европа. Бившият министър-председател отговаря откровенно. Дъщерята на Уайт записва разговора:

Балфур: „Вероятно сме глупаци, че не сме намерили причина да обявим война на Германия, преди германците да построят твърде много кораби и да откраднат търговията ни.“

Уайт: „Вие лично сте много морален човек. Как можете дори да обмислите нещо толкова политически неморално, като провокирането на война срещу мирна държава, която има също толкова право на флот, колкото и вие? Ако искате да се конкурирате с германската търговия, работете по-усърдно.“

Балфур: „Това означава понижаване на жизнения ни стандарт. Затова ще ни е по-лесно да водим война.“

Уайт: „Учуден съм, че точно вие изразявате такива принципи.“

Балфур: „Не е въпрос, дали е правилно или грешно? А е въпрос за това дали искаме да запазим хегемонията си.“

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД, автор Живко Войников - 3	
ВЪПРОСЪТ ЗА ВИНАТА В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА, автор Удо Валенди, 1984 г. – 47	
КАКВИ СА ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКИТЕ ЗАДАЧИ НА РУСИЯ, автор Юрий Карцов, 1908 г. – 77	
БЪДЕЩАТА АНГЛО-ГЕРМАНСКА ВОЙНА ЩЕ СЕ ПРЕВЪРНЕ ВЪВ ВЪОРЪЖЕН КОНФЛИКТ МЕЖДУ ДВЕ ГРУПИ ДЪРЖАВИ. Меморандум на Пьотър Николаевич Дурново до император Николай II, февруари 1914 г. – 90	
СЪРБИЯ И АЛБАНСКИЯТ ВЪПРОС ПРЕЗ 1912-13 Г. ПРЕПРОЧИТАНЕ ПУБЛИКУВАНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ ОТ ТРОЙНОТО СЪГЛАШЕНИЕ, автор, Кристиан Чаплар-Дегович, 2015г. – 103	
САРАЕВСКОТО УБИЙСТВО КАТО ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ПОВОД ЗА ВОЙНАТА, автор Николай Полетика, 1929 г. – 127	
САРАЕВО 1914: КАК АВСТРО-УНГАРИЯ РЕАГИРА НА УБИЙСТВОТО НА ЕРЦХЕРЦОГ ФРАНЦ ФЕРДИНАНД, автор Карл Т. Хембо, 2014 г. – 151	
УБИЙСТВОТО НА ФРАНЦ ФЕРДИНАНД, автори Джим Макгрегър и Гери Дохърти, 2014 г. – 167	
САРАЕВО – 15 ГОДИНИ ПО-КЪСНО, автор, Сидни Брадишоу Фей, 1929 г. – 175	
ЗАГОВОРЪТ НА „ЧЕРНА РЪКА“ ВОДИ ДО СВЕТОВНАТА ВОЙНА автор Сидни Брадишоу Фей, 1925 г. – 183	
НОВА СВЕТЛИНА ВЪРХУ ПРОИЗХОДА НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. БЕРЛИН И ВИЕНА, ДО 29 ЮЛИ, автор: Сидни Брадишоу Фей, 1920 г. – 194	
ЕКСПАНСИОНИЗЪМ ИЛИ САМООТБРАНА? ПЛАНОВЕТЕ НА АВСТРО-УНГАРСКИТЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ КРЪГОВЕ СРЕЩУ СЪРБИЯ (1913-1915), автор Габор Деметер, 2020 г. – 210	
АВСТРИЙСКИЯТ СТРАХ. КАК ЮЖНОСЛАВЯНСКИЯТ НАЦИОНАЛИЗЪМ УПЛАШИ АВСТРО-УНГАРИЯ ВЪВ ВОЙНАТА, автор: Виктор Кристоф Петерс, 2020 г. – 225	
ФИТИЛЪТ Е ЗАПАЛЕН: СВЕТКАВИЦИ НАД СРЕДИЗЕМНОМОРИЕТО, автор Волфганг Ефенбергер, 2016 г. – 231	
АВГУСТ 1914: ИЗКРИВЕНИТЕ КОРЕНИ НА НАШЕТО НАСТОЯЩЕ, автор Волфганг Ефенберг, 2025 г. – 254	
ПРЕНЕБРЕГНАТИТЕ ПРЕДУПРЕЗИТЕЛНИ ЗНАЦИ, автор Волфганг Ефенбергер, 2025	
ТАЙНИЯТ ЕЛИТ, автори Джим Макгрегър и Гери Дохърти, 2014 г. – 317	
ФАЛШИВАТА ИСТОРИЯ, автори Джим Макгрегър, Гери Дохърти, 2018 г. – 346	
СКРИТИТЕ ПРИЧИНИ ЗА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА, автори Джими Макгрегър и Гери Дохърти, 2013 г. – 364	
ПОДГОТОВКАТА И РАЗПАЛВАНЕТО НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. ПРОПАГАНДА И РЕАЛНОСТ, автор Хелмут Рьовер, 2016 г. – 386	
ПРОПАГАНДАТА НА АНТАНТАТА 1914 – 1919., автор Удо Валенди, 1985 г. – 398	
ЛУНАТИЦИ ЛИ? НЕВЪЗМОЖНО! КАК ВЕЛИКОБРИТАНИЯ ПЛАНИРА ВОЙНАТА СИ СРЕЩУ ГЕРМАНИЯ, автор д-р Пат Уоли, 2016 г. – 436	
ЗАБРАВЕНАТА ВОЙНА, автор д-р Пат Уоли, 2014 г. – 456	
МИТЪТ ЗА ВИНОВНАТА НАЦИЯ, автор Албърт Джей Нок, 1922 г. – 462	
ВЕРСАЙ – 70 ГОДИНИ ПО-КЪСНО, автор Удо Валенди, 1989 г. – 490	
1919 г. – КРИЗАТА В АНГЛИЙСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ, автор Пат Уоли, 2019 г. – 532	

ЕКСПАНСИОНИЗЪМ ИЛИ САМООТБРАНА? ПЛАНОВЕТЕ НА АВСТРО-УНГАРСКИТЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ КРЪГОВЕ СРЕЩУ СЪРБИЯ (1913-1915)

автор Габор Деметер⁵⁷¹

Сборник „BULGARIA AND HUNGARY IN THE FIRST WORLD WAR: A VIEW FROM THE 21ST CENTURY“, 2020 г.

Настоящото изследване проследява промените в австроунгарските концепции, за Сърбия, след Балканските войни от 1912-1913 г.⁵⁷² Двете екстремистки концепции, споменати в заглавието, ясно маркират диапазона от разнообразни мнения в Австро-Унгария по сръбския проблем.

След 1903 г. Сърбия е разглеждана не само като бариера пред австро-унгарското икономическо проникване на полуострова, но и като нарастваща заплаха за съществуването на унгарската държавност – поне според унгарските политици.

Плановите за Сърбия варират от завладяване на държавата до временна окупация, териториално намаляване или пълно разделяне на страната между нейните съседи (със или без участието на Австро-Унгария), като икономическото подчинение е най-малко агресивният план.

Уместността на тези планове зависи от относителната сила на различните течения сред управляващите кръгове и от ситуацията на бойните полета между 1912 и 1915 г.

Това изследване засяга само дейността на „маджарите“, включително империалистическите тенденции на печата и отношението на определено („консервативно“) политическо течение⁵⁷³, група от лица, вземащи решенията, включително барон Ищван Буриан и граф Ищван Тиса. Различните течения сред унгарския елит имат различни концепции за външната политика и съперничеството им не засилва ефективността на изпълнителната власт.

Споменатото течение заслужава нашия интерес, защото е доста неинформирано през 1913 г. и без консолидирани, влиятелни позиции, но до 1915 г. успява да поеме контрола над почти всички ключови позиции за вземане на решения.

През 1912 г. Буриан, който има значителен опит в балканските дела, след мисиите си като посланик в София и Атина, губи поста си на общ министър на финансите на Австро-Унгария. Това означава отслабване на унгарското влияние върху външната политика и в Босна.⁵⁷⁴

Неговият колега, Лайош Талоци, като граждански служител, е принуден да балансира между Билински, новия общ министър на финансите, и унгарския елит.

война) Тези показания на около 40 души потвърждават заключенията, до които вече бях стигнал. Те са склонни да оневинят Чишки повече, отколкото аз. Те също показват, че Фалкенхайн, с няколко подчинени, Плесен и Линкер, е разговарял за няколко минути с кайзера в Потсдам следобед на 5 юли, но без никой друг, и след това не са предприети военни мерки, показващи очакването, че Германия ще бъде въвлечена във война.

⁵⁷¹ Габор Деметер е унгарски историк, занимаващ се с история на Австро-Унгария и история на Балканите. Работи в Изследователският център „Еотвеш Лоранд“ към Унгарската академия на науките.

⁵⁷² Унгарската версия на тази статия е публикувана във *Világtörténet* 37, бр. 3 (2015): 391-408. Книгата на Даниел Сабо с подобно заглавие разглежда идеите от периода 1915-18 г. Szabo, „A magyar állásponthok helye“. Вижте също Фрид, Fried „Austro-Ungarian War Aims“ (Цели на Австроунгарската война).

⁵⁷³ По-точно е да се нарекат либерални националисти, като партията на Братиану в Румъния. Използвам термина „консервативно“, тъй като те искаха да консервират съществуващата политическа ситуация в Австро-Унгария, поддържат дуализма и противници на триализма и на всеобщото избиращо право, т.е. са били противници на курса който Франц Фердинанд е искал да установи.

⁵⁷⁴ Консул в София, по-късно посланик в Атина през 1897-1903 г. Вижте също Окей, „Три унгарски балканисти“, където въпросът за това унгарско политическо течение се разглежда по подобен начин.

Въпреки че Ищван Тиса представя концепция за външната политика, обслужваща унгарските интереси, до средата на 1913 г. той не разполага с подходяща информация и власт. След като е назначен отново на поста унгарски министър-председател, Тиса незабавно използва Буриан като министър за посредничество между императора и унгарското правителство, и така възстановява формалните позиции на унгарските управляващи кръгове и достъпа до поверителна информация. Буриан най-накрая става министър на външните работи през 1915 г. след падането на Берхтолд, чиято политика е непрекъснато критикувана от него (както заради уволнението му от Босна, така и защото вижданията им във външната политика са противоположни). Накрая, Талоци става граждански губернатор на окупирана Сърбия през 1915 г.

Убийството на Франц Фердинанд и провалът на Берхтолд в двете Балкански войни засилват влиянието на унгарските политически кръгове. Въпреки това, помежду им, мнението им не съвпада във всички аспекти. Буриан е привърженик на помирението с Русия⁵⁷⁵, докато Тиса пренебрегва този въпрос и се фокусира върху Балканите.

Той иска да използва България, за да противодейства на румънските стремежи за Трансилвания. Това означава, че неговите идеи противоречат на планове на съюзническа Германия: последната иска да установи гръцко-румънско сътрудничество на полуострова.

Идеите на другите кръгове, включително политическите кръгове на Франц Фердинанд или армията (Бек, Конрад, Кробатин, Хойос, Саркотич), или тези, които подкрепят германската политика (частично Берхтолд), не се обсъждат тук; фокусът е върху дейността на гореспоменатия триумвират. Трябва да отбележим, че постоянното съперничество между тези течения всъщност намалят ефективността на външната политика – като общ министър на финансите Калай, така и Буриан, като министърът на външните работи провеждат собствена външна политика на Балканите. Екстремисткият експанзионизъм не е типична черта на този кръг. Те вярват в унгарското политическо и културно превъзходство над Балканите, но техните империалистически тенденции са „само“ от икономически характер.

Източната академия за търговия и търговско дело (Keleti Kereskedelmi Akademia) осигурява институционалната основа за тези икономически идеи. Дейността на политиките е водена повече от определени страхове, отколкото от желание за териториално разширение. Политическият елит смята Сърбия за постоянна заплаха за целостта на унгарската държавност поради сръбската пропаганда. Така те възприемат необходимостта от евентуална превантивна война и заемат позиция, подобна на Конрад – но не са съгласни с неговите виждания за завладяването и анексирането на Сърбия, което е против техните интереси.

Разпространението на експанзионизма идва от „унгарската“ средна класа, а не от политическия елит, и се изразява в популярни статии в печата. Известният предприемач Режо Хавас е един от основателите на унгарската политическа география и геополитика. Той пише следното: „Все още нямаме колонии и нямаме достатъчно сила, за да се конкурираме с други нации на далечни континенти, за да постигнем икономическо превъзходство над нашите съперници, но съседният Балкански полуостров може да ни предложи хегемония в това икономическо пространство, простиращо се от Черно до Егейско море.“⁵⁷⁶ Като цяло той мисли за икономическо и културно проникване в този регион: „Будапеща трябва да бъде Париж на Балканите; нека разпространим унгарските икономически и интелектуални сили по полуострова.“⁵⁷⁷

Аргументите на редактора на „*Vasarnapi Ujsag*“ (Неделни новини), Пал Хойци, са с академичен характер, но агресивни по смисъл. В реториката си, той използва популярната наука в подкрепа на политическите идеи. Той твърди, че Карпатският басейн е отворен хидрогеографски на юг, така че който създаде държава тук, завинаги ще бъде принуден към експанзионизъм. „Самата природа е определила необходимите граници на унгарската държава към водосборния басейн на Алпите, включително територията на Далмация, Босна и

⁵⁷⁵ *От 1849 г. нататък най-големият страх на унгарците и Андраши е руското влияние на полуострова, което насърчава самосъзнанието на славяните в Двойната монархия и поставя под въпрос съществуването на Австро-Унгария. Неговият наследник наследява този страх от панславизма.*

⁵⁷⁶ *Abraham, "A Balkan kepe." Regio 18, no. 2 (2007): 47-78.*

⁵⁷⁷ *Също там.*

Сърбия, и към Балканските планини, включително България и долния басейн на Дунав, към делтата на Дунав. Страната не може да се разширява отвъд тази линия.⁵⁷⁸

Преподавателят в Академията за източна търговия (която може да се счита за институционално въплъщение на унгарските геоимпериалистически тенденции), Дежо Сег посочва в работата си, че „Берлинският конгрес предотврати някои международни бедствия, но не можа да разреши Източния въпрос, и със скритите си намерения при отворени врати създаде острия Балкански въпрос... Икономическите позиции на Двойната монархия се влошиха след Берлинския конгрес, без да бъде постигнат напредък, нашите позиции изоставаха. Следователно не е изненадващо, че в политическите си действия нашата държава функционираше само като баласт. За да реализираме унгарските претенции, трябва да се борим и с Австрия. Ако Балхаусплац най-накрая признае, че Австро-Унгария трябва да се превърне във велика сила, гледайки на изток, тогава реализацията на тази идея може да се осъществи само съвместно и със защитата на унгарските интереси, което е в интерес и на Двойната монархия.“⁵⁷⁹

Подобни мисли изразява и Лайош Лоци, водещият унгарски физически географ. По този повод, Лайош Талоци отбелязва в дневника си следното: „Лоци изразява задоволството си, че Балканските войни слагат край на този висящ турски въпрос. Освободена е голяма територия за целите на икономиката и науката. Имаме желязна руда само от 80 години. Все още имаме въглища, но се нуждаем от въглищните находища в Босна за унгарската индустрия. Сол и петрол също могат да се намерят в Босна. Капитал за тази експлоатация може да бъде осигурен от Лео Ланци (банкер, свързан с железарската компания „Римамурани“)“.

Дебатът за експлоатацията на желязната руда в Приедор и посоката на босненските железопътни линии е допълнително доказателство за това вътрешно съперничество между различните части на Хабсбургската монархия. Унгарското лоби можеше да разчита на все повече служители с проунгарски настроения в Босна поради дейността на общите министри на финансите от унгарски произход.⁵⁸⁰

Страната е хипнотизирана от въображаемото си превъзходство. Но от политическата левица се появява различен тон. Ласло Рубин, сътрудник на левия учен Ервин Сабо, интерпретира това „научно потвърдено превъзходство и избраност“, даващи право на намеса в Балканските дела“, като фалшива индоктринация, опровергавайки тези идеи, произтичащи от ранга на политическите доктрини, представени от Хавас, Хойци или Лоци. Като свидетел на опита на Двойствената монархия да създаде албанска държава, той пише следното: „Искахме да основем колония. Нашите мегаломански мечти почти се сбъднаха. Този шедьовър на изкуството на насилието, бързането, тромавостта и липсата на принципи беше наблюдаван от автора на тези редове от първия ред, защото беше назначен за граждански управител на района от името на генерал Кьонен-Хорак, който по-скоро се държеше като глупак от типа „Тишлермайстер“. Основната цел беше установяването на бюрократизация. Новата държавност наистина се прояви в бюрократизация. Албания скоро беше наводнена от толкова много военни служители, че съотношението на офицерите достигна един на всеки сто войници. Веднага бяха установени най-високите нива на администрация. В Скутари беше разположен гарнизон със стотици наши офицери, които разработваха идеи и изготвяха документи. Можеше да се видят как бързат по улиците, държейки планове под мишница; всеки беше „албански войник“, пристигнал от Запад вчера, за да реши Източния въпрос до утре. За толкова много офицери бяха построени нови, подобни на дворци, казарми, за да съхраняват тези документи. Ерата на документите настъпи в страна, където никой не може да пише и чете. Издадени са стотици заповеди, които не са изпълнявани, защото никой не може да ги чете, и никой не е смее да влезе в централните части на страната, наречени „Сауланд“. Структурата на администрацията беше подобна на обърната пирамида. ... В Скута-

⁵⁷⁸ Hoitsy, *Nagymagyarország*, 26.

⁵⁷⁹ Szegh, *Magyarország a Balkanon*, 5-6.

⁵⁸⁰ *Országos Szechenyi Könyvtár. Nehai Dr. Thallöczy Lajos osztályfőnök hátrahagyott iratai sztenographált reszenek attrasa. Fol. Hung. 1677. Bosniaca VIII/7. (hereafter Thallöczy's journals)*, 303, 320-29, 254, 330-31. November 21, 1912. Horvath and Tenke, *Baro Burian Istvan naploi*, 82. Sandorffy, „*Bosznia-Hercegovina vasuthalozata*“, 152-56.

ри за всеки случай, като събирането на костенурки, горското стопанство или минното дело, има специално лице за контакт, но никой не е събирал жаби и костенурки, никой не е смее да ходи в гората, а мините изобщо не съществуваша“.⁵⁸¹

Това „свидетелство“ е един от редките явни изрази на колониалните планове на Двойната монархия (често опровергавани от историците). Въпреки че думата колонизация вече е записана писмено от гражданските служители десетилетие по-рано, картината, нарисувана от австроунгарския метод на държавно изграждане, който е „бюрократизация на първо, второ и последно място“, е доста тъжна, но и забавна:

„Добрите хора ни гледаха като носители на безпристрастна справедливост и строгост. И наводнихме страната с унгарска жандармерия, която навсякъде издирваше шпиони и виждаше политически опоненти във всеки. Докато разбойниците и крадците бягаха, унгарските полицаи, заедно с чешките ревизори, създаваха политически показни процеси...“⁵⁸²

Тези съображения не означават необходимостта от завладяване на Сърбия, а определено предполагат нейното икономическо подчинение, принуждавайки страната да се върне към предишната си политика (до 1903 г.).

Барон Ищван Буриан, тогава назначен за министър, обобщава политическата ситуация след Букурещкия мирен договор (10 август 1913 г.) със следните думи⁵⁸³:

„Берхтолд е обзет от мисълта да се възползва от ситуацията – в която България е толкова отчаяна, а Сърбия е толкова изтощена – за да влезе в разправа с последните [каквото и да означава това, б. пр. ясно означава „сърбите“], казвайки, че „след няколко години хората ще ме обвинят, че не използвах тази възможност“. Като се имат предвид проблемите на вътрешните ни работи, не бих сметнал това за добра политическа идея, дори ако България е в различна ситуация, отколкото първоначално предполагаме. Не можем да нападнем и разделим Сърбия, защото не можем да постигнем одобрение на нашата част от сделката никъде, а справедливостта на българските стремежи няма да бъде призната от никого в Европа“.

Тази кратка бележка за събитията ни казва, че

- (1) унгарските и австрийските планове не съвпадат;
- (2) двете Балкански войни не подобряват позициите на Австро-Унгария;
- (3) сблъсъкът със Сърбия дава много възможности за различни комбинации.

Това включва (а) война без анексиране за разбиване на военния потенциал на страната,

(б) анексиране на Сърбия,

(в) териториално намаляне или пълно разделяне на Сърбия без участието на Австро-Унгария,

(г) териториално намаляне или пълно разделяне на Сърбия с участието на Австро-Унгария,

(д) икономическо подчинение на Сърбия.

Между 1913 и 1915 г. всяка от тях е жизнеспособна алтернатива и реализацията им зависи от външнополитическата ситуация и относителната сила на различните политически течения. Буриан е на мнение, че въпреки обявяването на независимостта на Албания и оттеглянето на Сърбия от Адриатическо море са успешни, Втората балканска война води до огромна загуба на престиж за Австро-Унгария.⁵⁸⁴

Единственото възможно решение на събитията сега [след Букурещкия мирен договор], когато силите са против всякаква ревизия, е да се предприеме нападение срещу Сърбия (следвайки румънския пример срещу България), принуждавайки я да се оттегли от населените с българи територии. Вероятно това няма да доведе до война. Но подобен акт изисква способност за реакция: добро дипломатическо ръководство, подчиняване на военните аспекти [унищожаването на Сърбия] на политическото вземане на решения... и финансова готовност. Всяко от тези обстоятелства липсва и това е добре известно на Буриан. Не-

⁵⁸¹ Rubin, „Albania allamma alakulasa,” 135-41.

⁵⁸² Rubin, също.

⁵⁸³ Büro Burian Istvan naploi, 69. July 28, 1913.

⁵⁸⁴ Büro Burian Istvan naploi, 71. August 16, 1913.

говото предположение, че нападението срещу Сърбия не може да предизвика световна война, е съмнително, но очевидно той не смята, че е дошъл подходящият моментът за унищожаването на Сърбия. Ако някой иска да унищожи Сърбия, трябва да намери добър претекст, някаква провокация, която да даде поне привидно оправдание за предприемането на австроунгарската стъпка.⁵⁸⁵

Разделянето на Сърбия не нова концепция. Известни са ни и български карти от 1913 г., които напълно разделят Сърбия, между Румъния, България и Австро-Унгария.

Дневникът на Лайош Талоци също съобщава за обещанията на Австро-Унгария към България в случай на българо-сръбски сблъсък. На цар Фердинанд е обещана военна помощ дори в случай на поражение от Сърбия. Но за разлика от предложението на цар Фердинанд, дори този директен дневник не съдържа никакви идеи за подялбата на Сърбия след Балканските войни.⁵⁸⁶

Военната помощ обаче противоречи на интересите на Австро-Унгария. „Ние не можем да се обвържем изцяло със съюза с България. Те (българите) са враг на Сърбия, което е важно за нас дори и без нашата подкрепа, защото това е тяхната съдба (на българите). Но по-тесният ни съюз с България, която съсипа всичко⁵⁸⁷, е невъзможно.“⁵⁸⁸

Тази концепция на Буриан скоро е засенчена от неохотното поведение на Румъния към Двойната монархия, а Тиса издига идеята за сътрудничеството с България.

Сърбия започва да играе ключова роля във външната политика на Австро-Унгария не само заради пропагандата си в Босна или Войводина, която засилва центробежните тенденции в многоетническа империя, и не само заради икономическите интереси на Двойствената монархия. Съществуват няколко плана за икономическата изолация или заобикаляне на Сърбия. Именно променящата се геополитическа ситуация и нарастващото руско проникване надценява Сърбия и България.

Преди 1903 г. Румъния и Сърбия са буферни държави по южните граници като на Австро-Унгария. До 1913 г. те стават враждебни към Австро-Унгария, която трябва да създаде нова буферна зона. Това дава възможност на България отново да се появи на политическата карта: унгарския политически кръг няма доверие в бъдещото поведение на Румъния⁵⁸⁹, и издига идеята за автономна или независима Албания и за по-тясно сътрудничество с България.

„Берхтолд мълчи за отслабването на нашите позиции, и вярва, че няма отслабване в относителната сила на Австро-Унгария от едната страна, и Румъния и Сърбия от другата“, обобщава Буриан. Това означава, че планове на въпросното политическо течение е в противоречие с официалната политика. Това отклонение във външната политика съвпада с икономическите нужди на Двойната монархия: изолацията на Сърбия е важна не само по военни причини или за отслабване на врага икономически; Двойната монархия иска да постигне своите нови железопътни линии към Егейско море по албанското крайбрежие, за да заобиколи Сърбия и Отрантския проток, за да достигне Виа Егнатия през Валона и Монастир (Битоля).

Тази концепция – включително волята за контрол на река Дунав до делтата на Дунав и заедно с предложението за свързването на Дунав със Солун чрез изграждането на канал между реките Морава и Вардар – е обобщена от теоретика Адолф Щраус (преподавател в Източната търговска академия) през 1917 г.⁵⁹⁰

Това е четвъртият план, който Австро-Унгария се опитва да реализира. Първият – икономическият изход чрез железопътната линия Белград-Солун – се проваля през 1903 г. след сръбския политически обрат.

⁵⁸⁵ Ress, "Das Königreich Ungarn in ersten Weltkrieg," 1095-1163.

⁵⁸⁶ Thalloczy's journals, IX/1, 500, April 19, 1913 and XI/2, 581, July 4, 1913. Там се споменава и повторната окупация на санджака Нови Пазар и обща граница с Албания.

⁵⁸⁷ Б. пр. очевидно има предвид безумната русофилска политика, довела до катастрофата на България през 1913 г.

⁵⁸⁸ Büro Burian István naploi, 71. August 24, 1913.

⁵⁸⁹ "Rumänien ist durchgegangen," Burian, diary in 1913.

⁵⁹⁰ Strausz, Grossbulgarien, 180-190.

Вторият е проектът за железопътната линия Санджак, изоставен през 1908 г. и възпрепятстван отново през 1913 г. от съюзна Германия, след като Австро-Унгария отказва да приеме германските условия за необходимите заеми.

Третият неуспех е румънското нападение срещу България, което проваля планове за достигане до пристанището Кавала през Румъния и България.

За да се реализира четвъртият план – достигането до Виа Егнатия, е необходима приятелска Албания и Сърбия без никакъв морски излаз на Адриатика. Не е изненадващо, че през октомври 1913 г. Двойствената монархия не се поколеба да спре сръбското настъпление в Албания.

„Какво бихме направили, ако Сърбия, дори временно окупира албански територии? Бихме окупирали част от Сърбия като контрамерка. Чух много аргументи на опозицията, особено че армията ще се ангажира, само ако целта е унищожението на Сърбия. Предполагам, че това не е необходимо, но наистина е политическа грешка“, пише Буриан.⁵⁹¹

Преди да анализираме унгарските страхове зад това „относително мирно“ отношение

(в сравнение с поведението на „бойните орли“), трябва се спомене, че унгарската армия е мобилизирана четири пъти по време на двете Балкански войни, което означава 1 милиард франка допълнителни разходи, почти 16% от общия бюджет!⁵⁹² Хабсбургската монархия е бедна на капитал и може да покрива тези разходи само с кредити. Но местните банки вече не са склонни да финансират армия, която дори не е дала и един изстрел. (Балканските войни струват два пъти

повече на българите, въпреки че воюват само осем месеца.) Чуждестранната (германска) финансова подкрепа има сериозни политически и икономически последици, намалявайки способността на Австро-Унгария да маневрира.⁵⁹³ Зад войнственото отношение на армията трябва да вземем предвид и този икономически аспект.

Нападението над Сърбия без териториални придобивки просто не е печелившо; поне някои икономически последици трябва да бъдат постигнати.

Концепцията за икономическо подчинение на Сърбия не е нова: преди „свинската война“ от 1906 г. Сърбия е икономически обвързана с Австро-Унгария. Желанието за възстановяване на строгия контрол над Сърбия се появява отново през 1913 г. като компенсация за сръбското териториално разширение.

Ако анализираме тези искания (официален отказ от Босна; разпускане на „Народна одбрана“; териториална компенсация за Австро-Унгария в санджака Нови пазар около Плевле и Приеполе като хинтерланд на проекта за железопътната линия; придобиване на

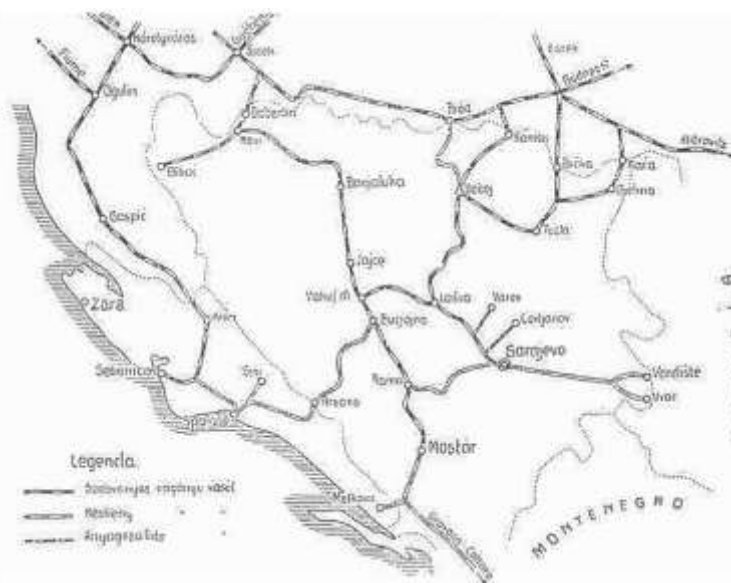
⁵⁹¹ Büro Burian István naploi, 73. October 7, 1913.

⁵⁹² Thalloczy's journals, XI/1. 486

⁵⁹³ Буриан забравя за противоречията в съюзническата политика на Австро-Унгария: германската подкрепа не е безусловна. За да реализира санджакската железница и други планове, Австро-Унгария се нуждае от кредит поради липса на вътрешно финансиране. През 1912-1913 г. Германия предлага заем и дипломатическа подкрепа с условието, че по време на строителните работи ще бъдат използвани германски материали. Но австроунгарските кръгове протестират срещу това. Железопътният завод „Шалготарян-Римагурани“ и банкерът Лео Ланчи твърдят, че строителството трябва да се извърши с местни суровини и да разчита на местни фирми, за да осъществят такъв проект. Политиците са разгневени, когато Германия иска да наложи подобни финансови условия на Двойствената държава, както прави с малките държави на Балканите. Накрая германците оттеглят предложението си за заем и Двойната монархия, при липса на дипломатическа и финансова подкрепа, трябва да се откаже от железопътния план.

черногорската планина Ловчен за осигуряване на планираните железопътни линии към пристанищата на Албания; построяване на железопътната линия Ужице-Вардище, която да свързва Босна със Сърбия, с жп-възел към река Морава; свободна търговия до 1917 г., след това митнически съюз; построяване на линията Сараево-Митровица-Солун от австрийски предприемачи в рамките на шест години), можем да стигнем до заключението, че много от тях са икономически по характер и тяхното реализиране не изисква пълно икономическо подчинение на Сърбия.⁵⁹⁴

Ако сравним тези искания с ултиматума от 1914 г., от икономическа гледна точка почти не се виждат разлики. Буриан смята, че австроунгарският неутралитет трябва да бъде продаден на висока цена през 1912-1913 г. и тогава всички тези искания могат да бъдат реализирани. Берхтолд има правилните цели (Албания), но неговите инструменти и мерки не

са адекватни за тази цел. Той вярва, че австроунгарската намеса няма да предизвика ескалация до европейска войната, това предположение остава непроверено.

През 1913 г. и шестте велики сили искат мир.⁵⁹⁵ Противоречието на интересите, възникнало по време на мирното уреждане на обсъжданите въпроси, показва, че съгласието на силите вече не функционира. През 1914 г., в подобна ситуация, нито една от силите вече не смята ненамесата за решение на безизходицата. Но основният

проблем не се крие в неудовлетворените икономически искания.

Общественото мнение вижда Сърбия като постоянна заплаха за целостта на Двойната монархия. В Босна и Хърватия бързо се разпространява мнението, че следващият крал ще се казва Петър⁵⁹⁶: конфликтът със Сърбия изглеждаше все по-реалистичен с всеки изминал ден и дори в политическите кръгове той възприема като борба за оцеляването на Австро-Унгария. Поради това нападението срещу Сърбия през 1914 г. е определено като самозащита, дори и наистина да беше превантивна атака.

„Сблъсъкът ще започне в момента, в който се подготвим за него. Това ще бъде борба за оцеляване както на Двойната монархия, така и за Унгария“, пише Буриан.⁵⁹⁷

И така, повечето дипломати виждат войната със Сърбия като неизбежна, въпреки че датата, претекстът, целите и последиците остават неясни. Каква тогава е първоначалната причина Тиса да се противопостави на идеята за войната и какво го кара да промени решението си?

В писмото си до Франц Йосиф, от 1 юли той предупреждава, че смята войната за фатална грешка и не иска да споделя отговорността за нея. „Досега нямаме доказателства, за да считаме сръбската държава отговорна [за убийството на престолонаследника] [...] и ще започнем война при най-лошите обстоятелства. [...] Мисля, че това е много неудачен мо-

⁵⁹⁴ Thalloczy's journals, XI/1. 398-400. January 9, 1913.

⁵⁹⁵ Б. пр. Не и Британия, нито пък Франция и Русия, но Антантата все още не е готова напълно за войната която замисля!

⁵⁹⁶ На 22 май 1914 г. унгарската страна остро критикува официалната външна политика и лично Берхтолд. Буриан има решаваща роля в това, и се чувства обиден след отстраняването му от поста и министър на финансите. Той смята, че Франц Фердинанд стои зад Берхтолд (отчасти вярно) и затова напада и двамата.

⁵⁹⁷ Büro Burian István naploi, 106. July 1, 1914.

мент, тъй като не успяхме да заместим загубата на Румъния, а единствената държава, на която можем да разчитаме – България, е изтощена.⁵⁹⁸

Унгарската политическа група (Тиса, Буриан, Талоци) смята България за твърде важна като противотежест на румънските стремежи за Трансилвания, отколкото да я жертва като следствие от уреждането на сръбския въпрос, докато Берхтолд не се въздържа от подобно действие. „Предупредих Берхтолд“, пише Буриан, „да се въздържа от идеята да даде свобода на Румъния срещу България, ако Румъния ни даде свобода на действие срещу Сърбия.“⁵⁹⁹

Диосеги пише, че Тиса се страхувал да не наруши равновесието между двете съставки на Двойната монархия.⁶⁰⁰

Както победоносна война, така и неуспешната ще нарушат равновесието и това може да застраши позицията на унгарците и самата система на дуализъм. Тиса не смята убийството на престолонаследника за достатъчно сериозна причина, за *casus belli*, докато не се докаже съучастието на сръбската държава.

Вермеш отива по-далеч, твърдейки, че Тиса приема за възможно да се осъществи антисръбска коалиция и това ще подобри позициите на Австро-Унгария, без да се прибегва до война.⁶⁰¹ Не можем напълно да се съгласим с това мнение, тъй като германците подкрепят съюза с България само за да накарат Тиса да промени решението си по въпроса за войната. В случай на мирен изход на събитията, Германия няма да подкрепи пробългарската идея на унгарската политическа група.⁶⁰²

Конрад фон Хьоцендорф пише, че колебанието на Тиса се дължи на страха от руско нападение, при което Германия няма да подкрепи Монархията, ако това се случи. Берхтолд смята, че Тиса се страхува от румънско нападение към Трансилвания, в случай на война.⁶⁰³

За да успокои безпокойството на Тиса, Берхтолд убеждава Франц Йосиф, който също е готов да влезе в битка, да напише писмо до кайзер Вилхелм на 5 юли, съдържащо принципите на Балканската политика на Австро-Унгария. Писмото има две цели: да спечели Германия за съюз с България и да изясни дали Австро-Унгария може да разчита на Германия във война срещу Сърбия. Берхтолд намеква на Тиса, на 6 юли за позицията на Германия по тези въпроси. „Можем да разчитаме на всеотдайната подкрепа на Германия срещу Сърбия. Русия е неподготвена. Не бива да пропускаме тази благоприятна възможност.“

В дневника си Талоци добавя: „Кайзерът пише, че Австро-Унгария не трябва да се страхува от румънско нападение, но същевременно предупреждава, че това е последният шанс, защото след смъртта на доста възрастния крал Карол никой няма да може да спре Румъния от намеса, без да предложи териториални компенсации (което означава Трансилвания, тъй като предложението за Буковина се оказва недостатъчно).“⁶⁰⁴

Въпреки тези уверения, преди общия министерски съвет на 7 юли, Тиса все още твърди, че „трябва да се направи всичко, за да се избегне нарушаването на суверенитета на Сърбия, което ще доведе до война. Ако искате последното, императорът трябва да намери нов министър-председател, който да го направи.“⁶⁰⁵

По време на министерския съвет той се въздържа от незабавна атака както препоръчват Берхтолд, Кробатин и Билински, преди дипломатическата намеса. Имайки германската

⁵⁹⁸ Tisza Istvan irasai es beszedei 1888-1918, (hereafter TIÖM). Vol. 5, no. 433.

⁵⁹⁹ Писмо на Буриан до Тиса, 16 юни 1914 г. MREZsLt, 44 а фонд, документи на Ищван Тиса, партида № 47, № 66-67.

⁶⁰⁰ Тиса е против анексирането на Сърбия, както признава в речта си пред Парламента на 22 октомври 1918 г., „това означаваше отслабване и усложнения за Двойната монархия, вместо да я укрепим“. Di-
oszegi, A Ballhausplatzi palota.

⁶⁰¹ Vermes, Tisza Istvan, 246. See also: Bertenyi, Tisza Istvan.

⁶⁰² Гърция никога не може да приеме унгарската политическа линия, която да включва и България, а Гърция е важна за Германия. Има и друга конфронтация между германската политика и инициативите на Тиса: за да спечели Румъния, Германия е готова да жертва дори Трансилвания (не само Буковина!) за своята кауза срещу Антантата, докато Тиса, естествено иска да запази провинцията, затова търси противотежест срещу Румъния.

⁶⁰³ Conrad, Aus meiner Dienstzeit, vol. 4, 34.

⁶⁰⁴ Hauptmann and Prasz, Tagebücher, 36. July 7, 1914.

⁶⁰⁵ TIÖM, vol. 5, no. 433.

подкрепа зад гърба си, Берхтолд става изненадващо твърд и непоколебим, за разлика от колебливото си поведение по време на Балканските войни. Той няма какво да губи: знае, че още един провал срещу Сърбия ще бъде за него последен – унгарското лоби ще наложи уволнението му.

Противно на Берхтолд, Тиса първо мисли за дипломатически стъпки: „трябва да изразим исканията си срещу Сърбия, но ултиматум е необходим само ако те бъдат отказани. Тези искания трябва да бъдат твърди, но не унижителни или неприемливи. Ако Сърбия ги приеме, тогава ще се радваме на дипломатически успех и престижът ни на Балканите ще бъде възстановен.“

Тиса има предвид икономическите искания, посочени по-горе. Ако сръбските обещания не отговарят на изискванията, Тиса ще подкрепи военното решение, но само при едно условие: да не се унищожава Сърбия, а само да бъде териториално намалена. Членовете на съвета, противопоставящи се на Тиса, го апострофират, че „обикновен дипломатически успех, дори и да доведе до унижение на Сърбия, ще е безполезен [ще послужи само за засилване на сръбския реваншизъм] и затова е по-разумно да се поставят искания, които не могат да бъдат изпълнени, което да проправи пътя за военната намеса“.⁶⁰⁶

Австрийците критикуват съюзническата политика на унгарските консерватори и са на мнение, че „простото“ унижение на Сърбия няма да промени нищо: нито отношенията ѝ с Австро-Унгария, нито отношенията на други балкански държави с Двойната държава и Сърбия. България все още има неосъществени стремежи за Македония, а Австро-Унгария ако загуби влияние над България, както направи година по-рано, докато военните разходи са твърде високи, без да доведат до никакви резултати.⁶⁰⁷

Така Двойната монархия (отново) няма да спечели нищо и следователно унгарската балканска политика е погрешна. Буриан застава между Тиса и останалите – неговото мнение е, че унищожаването на Сърбия е ненужно, но че политиката на Австро-Унгария трябва да осигури пътя към Албания и точките, определени в началото на 1913 г., могат да бъдат подновени, заедно с претенциите за санджака Нови пазар. Но Берхтолд смята, че това само ще разгневи допълнително Сърбия, която все още може да разчита на Русия, дори ако страната бъде опустошена.⁶⁰⁸ Следователно единственото решение е унищожаването. Това можеше да се осъществи чрез анексирането на Сърбия, което веднага ще предизвика унгарска опозиция, или чрез разделянето ѝ между съседите ѝ, което не е отхвърлено от унгарците.

Редакторът на текста на ултиматума, Александър Мусулин, обаче посочва, че се налага концепцията за умерените искания. Така че с изключение на някои песимисти, всички на Балхаусплац смятат, че Сърбия ще ги приеме.⁶⁰⁹

Талоци дава подробен отчет за поведението на „военните орли“, които се страхуват, че Сърбия може да приеме исканията. Самият Буриан признава, че дори Сърбия да приеме ултиматума, Двойната монархия няма как да наложи принудителната мерка за контрол на изпълнението му, с изключение на армията, а това означава отново война.⁶¹⁰

Когато Шандор Попович съобщава, че бюджетният дефицит ще бъде 400 млн. франка дори без военна намеса, което представлява 6% от общите разходи, а разходите за мобилизация на армейски корпус за три месеца означават допълнителни разходи от 1100 млн. франка, достигащи 16% от бюджета, става ясно, че събитията от предходната година ще се повторят.

Мобилизацията без война е загуба на време и пари. Ако Сърбия откаже ултиматума (а без предварителна мобилизация със сигурност ще го направи), единствената принудителна мярка може да бъде нападение или мобилизация. Следователно от военно-финансова гледна точка, всички се придържат към едноетапната процедура (ултиматум като начало и край), с изключение на Тиса, който иска двуетапен метод.

⁶⁰⁶ Също, *TIÖM*, vol. 5, no. 433.

⁶⁰⁷ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik (hereafter Ö-U.A.)*, vol. 8, no. 10459. *Berchtold to Merey*.

⁶⁰⁸ *Hauptmann and Prasch, Tagebücher*, 36. July 7, 1914.

⁶⁰⁹ *TIÖM*, vol. 5, no. 434.

⁶¹⁰ *Hauptmann and Prasch, Tagebücher*, 59. July 20, 1914.

Като посредник Буриан има идея как да се решат финансовите проблеми. Ако сърбите приемат ултиматума едва след мобилизацията, те трябва да платят разходите. Ако откажат да го направят, разходите ще се равняват на шестгодишния бюджет за Сърбия и Австро-Унгария, ще окупира територии, съседни на Албания и планината Ловчен⁶¹¹, докато Сърбия не изплати разходите. Това ще задоволи желаещите териториално разширение, като същевременно насърчава и реализацията на унгарската политико-икономическа концепция.

„Тиса посочи, че ще даде съгласието си за едноетапния метод [ултиматума] при едно условие: ако преди да бъде предявен ултиматумът, съветът на министрите заяви, че Австро-Унгария не възнамерява да придобива сръбски територии с изключение на незначителни промени в границите“, пише Берхтолд до Франц Йосиф.

Докладът на германския посланик Чиршки разкрива неискреното поведение на Берхтолд по този въпрос: „ако сърбите приемат нашите искания, това ще е много неудобна ситуация за него [Берхтолд] и затова той постоянно обмисля нови искания, неприемливи за Сърбия.“⁶¹²

Позицията на Тиса претърпява големи промени между 3 юли (когато той иска само унижението на Сърбия) и 14 юли (когато приема, че Сърбия трябва да бъде териториално намалена), въпреки че все още не е съгласен с анексирането на Сърбия. Вече изброихме аргументите му за отказ да се приеме война; сега изброяваме аргументите, които го принудиха да я приеме.

Според Галантай, одобрението на Германия за българския съюз и обещанията на Берлин да попречи на Румъния да влезе във войната са накарали Тиса да приеме силовото решение.⁶¹³ Вермеш твърди, че Тиса се страхува от загуба на германската подкрепа. Това означава, че Двойната монархия и Унгария ще станат политически и военно беззащитни (за това Тиса подкрепя подновяването на Тройния съюз през 1913 г.).

Берхтолд манипулира Тиса, когато заявява, че колебливото поведение на Австро-Унгария ще повлияе на бъдещата съюзническа политика на Германия.⁶¹⁴

Диосеги посочва, че унгарският министър-председател (или унгарския външен министър) има място за маневриране в тази дуалистична система само ако може да разчита или на двора, или на парламента. Но както двора, така и унгарското обществено мнение заемат страната на военната партия по време на кризата от юли 1914 г. Всички са убедени, че ако унгарският премиер подаде оставка, неговият наследник незабавно ще подкрепи ултиматума (и войната). Можем да добавим още един аргумент: позицията на Австро-Унгария сред южните славяни на империята отслабва.

Патриотизмът на хърватите се свежда до техния антисърбизъм (поради съперничеството им за оспорвани територии). Унгарското правителство не иска допълнително да отслабва намаляващия си престиж с толерантно отношение към сърбите.

Босненците също атакуват балканската политика на Австро-Унгария по време на вътрешните дебати през 1912 г., твърдейки, въпреки че на албанците е обещана автономия и принципът на националността „Балканите за балканските народи“, да е приет от Тиса, южните славяни в Австро-Унгария не получават нищо подобно.

Така на следващия министерски съвет на 14 юли, текстът на ултиматума се променя. „Берхтолд го прие, но Щюркх, Форгач и аз го сметнахме за твърде мек“, пише Буриан. Окончателният текст е приет на 19 юли. Както Тиса пише до историка Хенрик Марчалали на 25 януари 1918 г., той приема идеята за ултиматум, но се опитва да смекчи текста му. Берхтолд най-накрая решава – докато унгарците играят с руската карта „да предупреди незабавно силите, в случай на избухване на война, че Австро-Унгария не цели териториално разширение и не планира да присъедини Сръбското кралство. Но това не изключва корекции на границите, основани на стратегически съображения, или отстъпването на сръбски територии на други държави, както и временната окупация на сръбски области.“

⁶¹¹ *Но Без обявяване на война е невъзможно, защото това е черногорска територия.*

⁶¹² Hauptmann and Prasz, *Tagebücher*, 49. July 20, 1914.

⁶¹³ Galantai, *Magyarország az első világháborúban*, 93. and Vermes, *Tisza Istvan*, 249-50.

⁶¹⁴ Fay, *Der Ursprung des Weltkriegs*, vol. 2, 170.

Но Берхтолд се заблуждава, когато изпраща ултиматума. Той представя произволно тълкуване на текста в Санкт Петербург, добавяйки: „докато войната между Сърбия и Австро-Унгария остава локализирана, Двойната монархия не цели териториалното ѝ завладяване.“ С тази стъпка Берхтолд иска да осигури руски неутралитет, но това е допълнително условие, отказано от руснаците. Освен това, под „корекции на границите“ той имаше предвид нещо различно от унгарците.

Дневникът на Талоци споменава, че на 19 юли 1914 г. Берхтолд и Билински препоръчват придобиването на Белград (!) и Шабац като корекции на границите (което също противоречи на плановете за компенсации в санджака Нови пазар) и не забравят да компенсират Румъния и България със сръбски територии.⁶¹⁵ Онези, които подкрепят идеята за предприемане на енергични стъпки, твърдят, че „Сърбия не може да води честна политика спрямо нас, защото е убедена, че може да прави каквото си иска, тъй като Русия винаги ще я защити. Това трябва да бъде проверено, защото не можем да живеем повече при тези обстоятелства. [...] ще започне нов етап, както при Валми.“⁶¹⁶

Това означава, че те са наясно с възможните последици, включително от руската намеса. „Хойос, който е изпратен с писмото на императора до Германия, се „разпазва“ и „анексира“ Сърбия. Тиса ги залива със студена вода (на общия министърски съвет) и ги връща към реалностите. Императорът е съгласен с идеята да се избегне анексирането на каквито и да е сръбски територии.“⁶¹⁷

Това изявление е необходимо не само за да се намали вероятността от руска намеса, но и за да се смекчат италианските искания за обезщетение.⁶¹⁸

Така политиките на Австро-Унгария искат преди всичко да излязат от дипломатическата патова ситуация чрез нападение срещу Сърбия; второ, искат да накажат непокорната държава за убийството (това беше идеологическата основа за намесата).

Териториалните придобивки не са сред основните цели – това се потвърждава непосредствеността на различните позиции за териториалните претенции.

Унгарската политическа група изобщо не очаква анексирането на Сърбия. Няма никакви следи от това в дневниците на Буриан или Талоци преди 1914 г.: винаги когато споменават планове за разделяне на Сърбия, те веднага добавяха, че това не е тяхна идея или че тя трябва да бъде изпълнена от другите балкански държави.

В началото на войната техните идеи са доста умерени в сравнение с останалите. Това се променя коренно едва след 1916 г. Вярно е, че анексирането на Мачва и Неготин се появява в дневника на Буриан в началото на ноември 1914 г., но това е малка, но геостратегически значима, област.⁶¹⁹

Тази територия е необходима, за да се осигури връзката между Унгария и България (дори са разработени планове за железопътна връзка с Турция), като същевременно се разделят враждебните Румъния и Сърбия. Регионът е богат на природни ресурси (руди), от които се нуждае армията и желязодобивно дружество „Римамурани-Шалготарян“; освен това се улеснява контрола на трафика по река Дунав към Турция.

Анексирането на Сърбия към Унгария остава нежелан резултат, тъй като ще засилило славянския елемент в страната и ще отслаби „унгарското“ върховенство. Присъединяването на Сърбия към австрийската част на монархията също е нежелан резултат, защото ще доведе до федерализация на Австрия, а по-късно и на Унгария, или ще насърчи триализма, на който се противопоставят унгарците. Всяка промяна в установеното равновесие между съставните части на дуализма, който е основната легитимация на партията на Тиса, срещу „ра-

⁶¹⁵ TIÖM, vol. 5, no. 436.

⁶¹⁶ Büro Burian István naploi, 108. July 22, 1914. б. пр. в битката при Валми, на 20.09.2972 г. френската революционна армия, спира настъплението на прусаците (от първата антифренска коалиция) към Париж.

⁶¹⁷ Büro Burian István naploi, 106-7, July 7 and 12, 1914

⁶¹⁸ Büro Burian István naploi 109. July 27, 1914.

⁶¹⁹ Büro Burian István naploi 128-29. November 3, 1914.

дикалните от 1948⁶²⁰. Такава промяна ще отстрани партията на Тиса от политическата власт.

Но война без резултате против интересите на армията и банките. Така че тази унгарска група трябва да формулира последователна и изпълнима балканска политика, която да противоречи на някои от конвенционалните тенденции и подобри влошаващото се геополитическо положение на страната (създаване на нова буферна зона по южните граници, за да се компенсира загубата на Сърбия и Румъния), да бъде жизнеспособна и печеливша поне икономически (тъй като анексирането е отхвърлено). Това лоби не се противопоставя на идеята за териториално разширение, но иска то да не е за сметка на Сърбия. Това е основната идея на концепцията за албанско-българска буферна зона. В меморандума си (15 март 1914 г.) Тиса обяснява, че единственият жизнеспособен начин за подобряване на позицията на Австрия е включването на България в Тройния съюз и създаването на нов Балкански съюз, водена от България. Реализацията на този план ще предотврати война срещу Сърбия. Но не е подкрепен нито от Германия, нито от Хойос, Конрад или Берхтолд, поне не при мирните обстоятелства, до смъртта на престолонаследника. Следователно, тази унгарската политическа група пропагандира разделянето на Сърбия между нейните съседи, вместо анексирането ѝ.

Буриан пише до Тиса на 27 юли 1914 г.: „Румънският крал е уплашен и се колебае [дали да подкрепи Австро-Унгария или не, защото губи възможността да придобие Трансилвания или Неготинската област]. Той иска Неготинската област, но Букурещкият мирен договор забранява промени. За в бъдеще можем да обещаем само, че ще обмислим баланса на силите между Балканските държави. Така че, ако имаме възможност – не само България може да получи парче от Сърбия, но и Румъния, Гърция и Албания също могат.⁶²¹ Парадоксално е, че идеята за разделяне на Сърбия възниква през 1914 г. заради „съюзника“ Италия. Италианците искат компенсация дори за временна окупация на Сърбия и дори ако няма териториални отстъпки за Австро-Унгария. Компенсацията за Италия е албанската Валона, която позволява на Рим да затвори Отрантския проток.

„Предполагам, че може да дадем Валона на Италия, ако Сърбия загуби Македония, албанските си територии, Шабаци или североизточните части на страната – тези, които са населени...“ от румънци. В този случай Македония може да бъде дадена на България, Южна Албания на Гърция и бихме могли да създадем жизнеспособна Албания около Скутари с Антивари, придобит от Черна гора, включително санджака Нови пазар.⁶²² „Независима Албания с общи граници с Австро-Унгария е заедно с изострянето на гръцко-италианското съперничество, адекватна компенсация за възхода на италианската мощ след придобиването на Валона“, пишат Тиса и Буриан.⁶²³

Талоци обаче твърди, че Валона е ключът към жизнеспособна Албания, а също и ключова позиция срещу Австро-Унгария и следователно загубата на Отрантския проток не може да бъде компенсирана с придобиването на санджака Нови пазар. При този последен подход оръязването на Сърбия вече не е просто елемент от компенсацията на малките държави: то става неразделна част от адриатическата политика на Австро-Унгария за насърчаване на нейните интереси срещу италианското проникване. Желанието за създаване на Велика Албания ясно бележи тази промяна – балканските държави ще получат компенсация в замяна на създаването на новата държава или за да урівновесят италианския натиск, нахвърлянето или териториалното намалаване на Сърбия е само второстепенна последица, а не вече основна цел.

Това означава, че италианският проблем – който прави временната окупация на Сърбия безполезна и неразумна поради териториалните отстъпки, които ще се наложи да бъдат

⁶²⁰ Б. пр. Движение сред либерално настроените австрийци, издигащи принципите на революцията от 1848 г.

⁶²¹ Burian to Tisza, July 27, 1914. MREZsLt, 44 b fond Tisza-Balogh documents, batch no. 10a/9. no. 145-47

⁶²² В този случай австрийският железопътен проект ще бъде реализиран през Санджака и новите български територии.

⁶²³ Tisza to Burian, July 28, 1914. MREZsLt, 44 b fond, Tisza-Balogh documents, batch no. 10a/9. no. 145-57.

направени на Италия, също влияе на поведението на Австро-Унгария, което постепенно еволюира до по-голяма вероятност за война с териториални придобивки. Възвръщането на Санджака, поради геостратегическото му значение, е постоянен въпрос още от 1908 г. (той е поискан като компенсация или наказание през 1913 г. по време на Междусъюзническата война и по време на сръбското настъпление в Албания през октомври 1913 г.): защото отдели двете сръбски държави една от друга, и осигури икономическия изход към Албания и македонските железници. 20 юли 1914 г. носи нови планове: обединението на Черна гора и Сърбия, сваляне на Караджорджевичи и поставянето на Негушите на трона на обединената държава.

След окупацията на Сърбия въпросът стана по-проблематичен. Конрад настоява за анексиране на Сърбия на всяка цена; той не се притеснява от последствията, които могат да нарушат структурата на империята. Генерал Саркотич също споделяше неговото мнение, но Кун-Хедервари (бан на Хърватия) и Тиса отхвърлят идеята. Буриан, наскоро назначен за министър на външните работи, заема междинна позиция между двете групи. Той иска независима, но слаба и териториално намалена Сърбия и придобиването на санджака Нови пазар, който да има обща граница с Албания. Той смята, че Сърбия и Черна гора трябва да бъдат разделени.

За разлика от това, граф Дюла Андраши (Младши), представляващ унгарската политическа опозиция, излиза с идеята за създаване на Швейцария на Балканите, която да се състои от Сърбия, Черна гора и Албания – вероятно под австрийско влияние (подобно на плановете на Каличе и Бек през 1890-те). Но Буриан смята, за невъзможно да се установи дълготрайно австроунгарско влияние в такъв държавен конгломерат, отслабен от вътрешни напрежения.

Освен това, гладът на българите също започна да расте: те искат да разграничат сферите на влияние между Гроцка и Смедерево след сръбското поражение през 1915 г. Буриан отговори, че предвид икономическото значение на региона, е по-добре да се осъществи общата унгарско-българска граница чрез унгарски териториални придобивки (вместо български). България също иска линията Ниш-Прищина-Призрен, което застрашава австроунгарския излаз към Албания през санджака Нови пазар, Косово отново се превърна в „ябълка на раздора“, този път между Австро-Унгария и България.

Чували сме мнението на някои политици, но как унгарското обществено мнение се отнесе към сърбите? Парадоксално, именно сърбите, обвинени в застрашаване на целостта на Унгария, отстраниха човека, който представляваше постоянна заплаха за концепцията за унгарската държава: Франц Фердинанд.

Унгарският елит постигна успех в краткосрочен план, докато в дългосрочен план загуби всичко, като започна „война без териториални придобивки“.

Поради този парадокс, пропагандирането на войната за общественото мнение на пръв поглед изглежда доста проблематично. Обикновените хора обаче не знаят много за стремежите и плановете на престолонаследника и затова цялото разочарование е излято върху Сърбия.

Дори и малките провинциални вестници като „Егер“⁶²⁴ изразяват такава антисръбска пропаганда. Настроението е ентузиазизирано, но не и без противоречиви действия. Печата преувеличава моралното превъзходство на Австро-Унгария (постоянно изразявано и порано, понякога по мирен „патерналистичен“), подчертавайки „толерантността“ на Виена, тъй като Австро-Унгария не напада Сърбия веднага, а предостави възможност за разследване и разрешаване на въпроса по дипломатически път. (Това определено не е толерантност, тъй като всеки, който е обвинен в нещо, има право на независимо разследване и юрисдикция, преди да бъде признат за виновен.)

Войниците постъпили в армията, пеят известната „Песен на Кошут“, която не само е анахронична, но и няма нищо общо със сърбите. Друга песен, „Пази се, кучешка Сърбия, няма да получиш Босна“, също е популярна, разкривайки, че обикновените хора приемат, че залогът е само Босна, а не съществуването на Велика Унгария или запазването на дуалис-

⁶²⁴ *Eger, July-August, 1914.*

тичната държава и нейната вертикална (класи) и хоризонтална (националности) социална система (което е добре известно в политическите среди).

Банът на окръг Хевеш, Виктор Майзик, говори за война заради самозащита и я нарича „война за спокойствие и мир“. Навсякъде се чувства настроението „*si vis pacem, para bellum*“. Майзик твърди, че сърбите „са нападнали земята ни“, което не е вярно – атаката е насочена срещу династията.⁶²⁵

Лайош Шмречаний, архиепископът на Егер, нарича „омразния за унгарците“ Франц Фердинанд мъченик и прави паралели между неотдавнашното сръбско поведение и 1848 г.

От историческа гледна точка това не е най-доброто сравнение, тъй като през 1848 г. сърбите защитават интересите на династията.

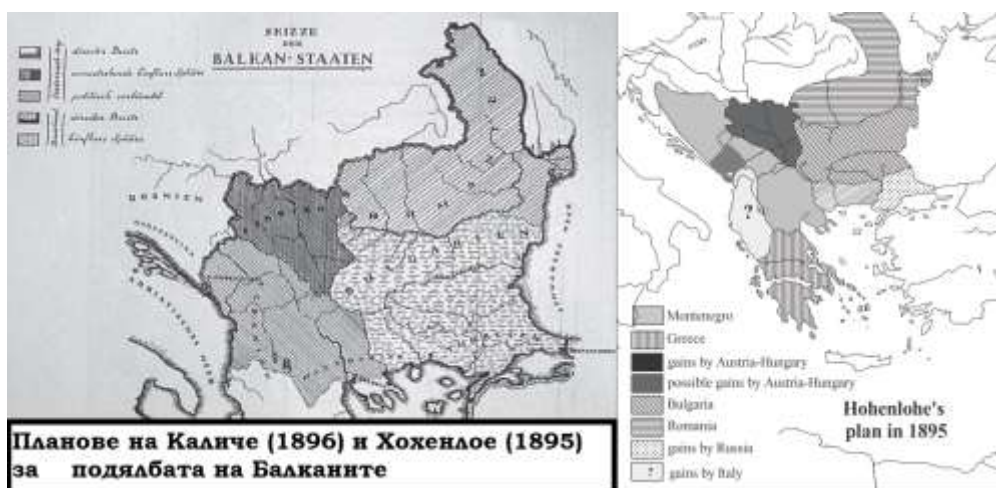
Истерията се разпространява (и от агенти) навсякъде: „сръбски шпиони“ са арестувани и малтретирани. В Егер дори една възрастна жена е пребита, защото не може да говори унгарски: по-късно се разкрива, че тя е нова учителка по френски, току-що пристигнала от Дебрецен.

Разбира се, необходимо е да се повишат бойният дух и мотивацията на войските – политиките са сигурни, че войниците не искат да умират за балканските интереси на Австро-Унгария (и за интересите на унгарския политически елит).

Без убийството на престолонаследника е трудно да се очаква ентузиазизирано настроение. В началото на 18 октомври 1913 г., по време на Балканските войни, когато на Белград е поставен първият ултиматум заради сръбската окупация на Албания, Буриан казва, че „войната няма да бъде популярна в Австро-Унгария, освен ако не се насочим към постигането на по-големи цели“ (като териториално разширение или пълно унищожаване на Сърбия).

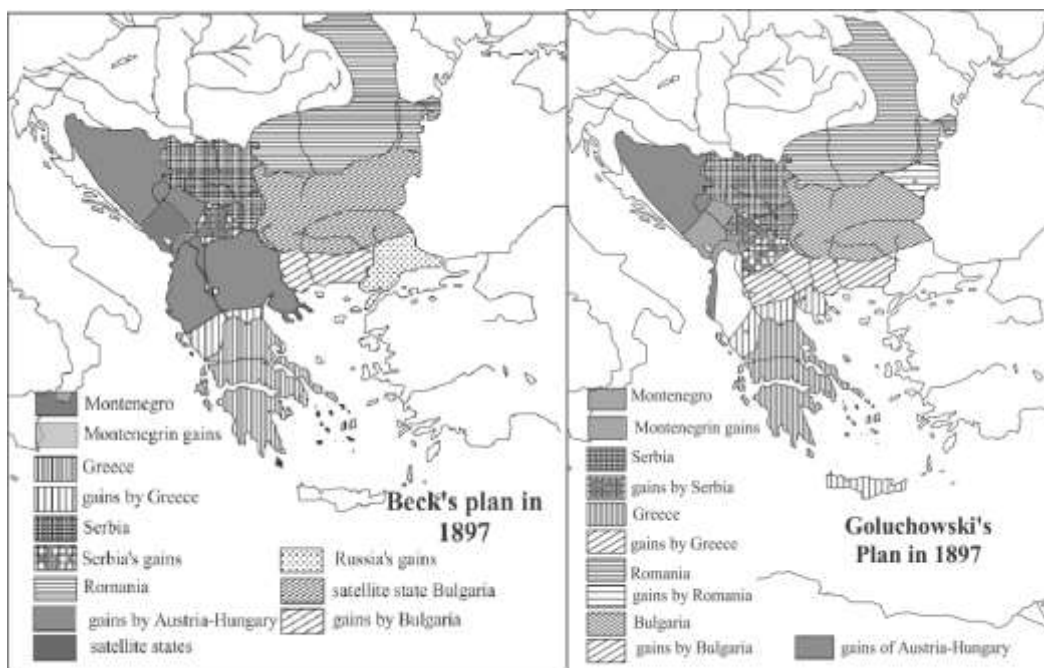
Дневникът на Талоци разкрива и апатията, страховете и безсилието в политическите и гражданските среди по време на двете Балкански войни.⁶²⁶

Но убийството на престолонаследника дава възможност на унгарския елит да излезе с идеята за „война без териториални придобивки“ – без това е трудно да се обясни необходимостта да се води война и да се умре за „нищо“. Това „нищо“ – поддържането на властта на политическия елит и структурата на държавата, не е твърде привлекателно за масите, докато лозунгът за „териториална цялост“ все още може да мобилизира хиляди – ако не и всички.

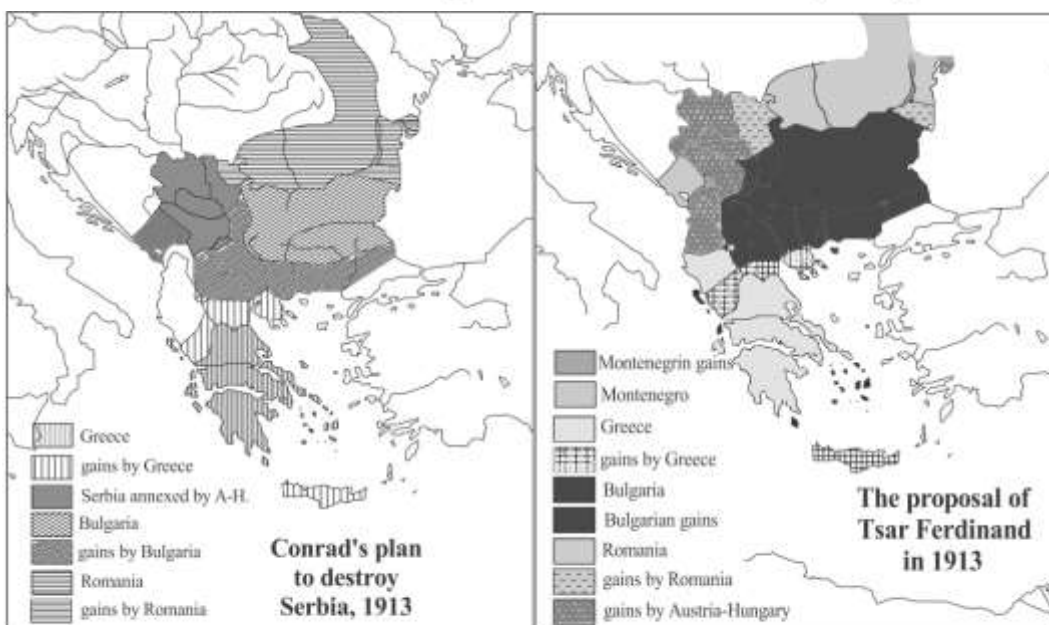

⁶²⁵ Б. пр. Авторът много греши, Сърбия се нуждае от разпадането на Австро-Унгария за да задоволи шовинистичния си глад.

⁶²⁶ Thalloczy's journals, October 18, 1913.

Планове на Бек и Голуховски за Балканите (1897).

Конрад фон Хьотцендорф и цар Фердинанд - 1913 г.

Литература

Hauptmann, Ferdinand, and Anton Prasch. *Dr. Ludwig von Thalloczy: Tagebücher*. 23. VI. 1914-31. XII. 1914. Graz, 1981.

Horvath, Erzsebet, and Sandor Tenke, eds. *Baro Burian Istvan naploi (1907/1922) es tavirati könyvei (1913-1915) a Magyarországi Reformatus Egyház Zsinati Levéltárában [The journals of Istvan Baron Burian, 1907-1922, and Burian's books of telegrams, 1913-1915]*. Budapest: MREZsLt, 1999.

Tisza Istvan *Összes Munkái, 1888-1918, (TIÖM)*. Vol. 5. Budapest, 2011. Accessed on January 31, 2018, http://mtdportal.extra.hu/books/tisza_istvan_osszes_5.pdf.

Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise bis zum Kriegsausbruch 1914. (Ö-U.A.) Vols. 7-8. *Diplomatische Aktenstücke des österreichisch-ungarischen Ministeriums des Äußern*. Collected and selected by Ludwig Bittner, Alfred, Francis Pribram, Heinrich Srbik and Hans Ubersberger. Vienna-Leipzig: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1930.

Secondary literature

Bertenyi, Ivan, jr. Tisza Istvan. Budapest: Kossuth, 2019.

Conrad von Hötzendorf, Franz. *Aus meiner Dienstzeit*. Vols. 4. Vienna-Berlin, 1921-1925.

Dioszegi, Istvan. "A Ballhausplatzi palota utolso gazdaja" [The last lord of the Palace at Ballhausplatz]. In *Hazánk es Europa* [Our homeland and Europe]. Budapest: Magveto, 1970.

Dioszegi, Istvan. "Tisza Istvan es a vilaghaboru" [Istvan Tisza and the world war]. In *A magyar külpolitika útjai: Tanulmányok* [The ways of the Hungarian foreign policy. Studies], edited by Istvan Dioszegi. Budapest: Gondolat, 1984.

Abraham, Barna. "A Balkan kepe a 19-20. századi magyar geopolitikai es tudományos gondolkodásban" [The image of the Balkans in the Hungarian geopolitical and scientific thinking in the 19-20th Century]. *Regio* 18, no. 2 (2007): 47-78.

Fay, Sidney, Bradshaw. *Der Ursprung des Weltkriegs*. Vol. 2. Berlin: Scherl, 1930.

Fried, Marvin, Benjamin. *Austro-Hungarian War Aims in the Balkans during World War I*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Galantai, Jozsef. *Magyarország az első világháborúban* [Hungary in the First World War]. Budapest: Korona, 2001.

Gratz, Gusztav. "Bosznia Kallay halála korában" [Bosnia at the age of Kallay's death]. *Huszadik Század* 5, no. 1 (1904): 372-91.

Hoitsy, Pal. *Nagymagyarország: A magyar történet jövő századai* [Greater Hungary: The future perspectives of Hungarian history]. Budapest, [1902].

Strausz, Adolf. *Grossbulgarien. Posen, Leipzig, Budapest*, 1917.

Okey Robin. "A Trio of Hungarian Balkanists: Beni Kallay, Istvan Burian and Lajos Thalloczy in the Age of High Nationalism." *The Slavonic and East European Review* 80, no. 2 (2002): 234-66.

Ress, Imre. "Das Königreich Ungarn in ersten Weltkrieg." In *Die Habsburgermonarchie. Band XI. Teilband 1/2. Vom Vielvölkerstaat Österreich-Ungarn zum neuen Europa der Nationalenstaaten*, edited by Helmut Rumpel, 1095-1163. Vienna: ÖAW, 2016.

Rubin, Laszlo. "Albania allamta alakulása" [Establishing Albania]. *Huszadik Század* 20, no. 3 (1919): 135-41.

Sandorffy, Miklos. "Bosznia-Hercegovina vasúthalozata es új vasútepítési tervszerve" [Railways and new railway project for Bosnia-Herzegovina]. *Magyar Katonai Közlöny* 7, no. 2 (1914): 152-56.

Szabo, Daniel. *A magyar álláspontok helye a Szerbiával szembeni hadicélok rendszerében 1915—1918* [Hungarian attitudes regarding war Aims Against Serbia]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976.

Szegh, Dezso. *Magyarország a Balkanon: Gazdaságpolitikai tanulmány* [Hungary in the Balkans: Economic political Study]. Budapest, 1908.

Vermes, Gabor. *Tisza Istvan*. Budapest: Osiris, 2001.

АВСТРИЙСКИЯТ СТРАХ. КАК ЮЖНОСЛАВЯНСКИЯТ НАЦИОНАЛИЗЪМ УПЛАШИ АВСТРО-УНГАРИЯ ВЪВ ВОЙНАТА

автор: Виктор Кристоф Петерс

Студентски номер: 504582 Курс: Международни отношения в съвременна Европа Ръководители:
Проф. д-р Вит Хлоушек и магистър Катержина Фридрихова Дипломна квалификация: Магистър - Между-
народни отношения и европейска политика, 2020 г.

(Austrian Fear How Southern Slavic nationalism scared Austria-Hungary into war

Author: Victor Christoph Peeters

Student number: 504582

Course: International Relations in Modern Europe Course Leaders:

Prof. PhDr. Vít Hloušek, Ph.D.

and mgr. Kateřina Fridrichová

Ph. D. Department: MA - International Relations and European Politics Word, 2020)

Въведение. В течение на целия XIX век национализмът и създаването на национални държави играят ключова роля в конфликтите и войните на Европейския континент.

Обединението на Германия създава нова континентална сила, което означава, че интересът на Австро-Унгария неизбежно се измества на югоизток. С вълната от балкански сепаратистко-националистически движения, влиянието и мощта на Османската империя намаляват, създавайки възможност за Австро-Унгария да придобие територии и да разпространи влиянието си на Балканите.

Съществуват множество разкази за причините за Първата световна война. В продължение на десетилетия, се твърдеше, че Германия и нейният империализъм са движещата сила предизвикала ескалацията на „още една балканска война“ в мащабна война с глобални размери.